Roditeljstvo osoba s problemom ovisnosti

Pastorković, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:454475

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

Repository Faculty of Law University of Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Marija Pastorković

RODITELJSTVO OSOBA S PROBLEMOM OVISNOSTI

ZAVRŠNI RAD

doc.dr.sc. Koraljka Modić Stanke

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod 1

2. Roditeljstvo 2

2.1. Stilovi roditeljstva 3

2.2. Privrženost 4

2.3. Izazovi roditeljstva 5

3. Ovisnosti 6

3.1. Ovisnost o psihoaktivnim tvarima 7

3.2. Problemi i posljedice kod ovisnika 10

4. Teškoće roditeljstva osoba s problemom ovisnosti 11

4.1. Prevencija ovisnosti 17

4.2. Pomoć i liječenje ovisnosti 18

5. Zaključak 20

6. Literatura 21

Roditeljstvo osoba s problemom ovisnosti

Sažetak:

Rad se bavi problematikom roditeljstva osoba s problemom ovisnosti te je naglasak stavljen na izazove i negativne posljedice koje se preko uloge roditelja prenose na djecu. Roditeljstvo kao životna uloga trebalo bi kroz niz aktivnosti i vještina pružati brigu i odgoj, ali kada je u roditeljstvo uključena ovisnost često izostaje adekvatna briga i odgoj te se javlja niz rizičnih čimbenika i niz problema u životima djece. Mnoga istraživanja potvrđuju veliki problem koji izazivaju ovisnosti o bilo kojoj psihoaktivnoj tvari te njihov utjecaj na pojedince ali i njihovu djecu, odnosno cijelu obitelj. Istraživanja dolaze do vrlo sličnih podataka, navodeći probleme koji su vrlo izraženi i gotovo se pojavljuju kao pravilo u odnosima između djeteta i roditelja s problemom ovisnosti. Dolazi do problema vezanih uz privrženost i stilove roditeljstva, neadekvatnih obrazaca ponašanja te povećanih prijetnji mentalnom i fizičkom zdravlju s obzirom na čest nedostatak brige za dijete te rizika od fizičkog zlostavljanja i zanemarivanja koje se nerijetko pojavljuje u takvim okruženjima. Sukladno rezultatima istraživanja veća važnost trebala bi se dati prevenciji i rješavanju problema vezanih uz ovisnosti.

Ključne riječi: roditeljstvo, ovisnost, dijete, prevencija

Parenting of addiction-struggling parents

Abstract:

The paper deals with the issue of parenting of people with addiction problems, and the emphasis is placed on the challenges and negative consequences that are passed on to children through the role of parents. Parenting as a role in life should provide care and education through activities and skills, but when parenting includes addiction, adequate care and education is often lacking, and a number of risk factors and problems arise in children's lives. Many studies confirm severe problem caused by addiction to any psychoactive substance and its impact on individuals, but also their children and the entire family. Research find quite similar data, listing conspicuous problems that almost appear as a rule in the relationship between a child and a parent with an addiction problem. There are problems related to attachment and parenting styles, inadequate behaviour patterns and increased threats to mental and physical health due to the frequent lack of care for the child and the risks of physical abuse and neglect that often appear in such environments. According to the results of the research, more importance should be given to prevention and solving problems related to addictions.

Key words: parenting, addiction, child, prevention

Izjava o izvornosti

Ja, Marija Pastorković pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Marija Pastorković

Datum: 25.6.2024.

1. Uvod

Čovjek se oblikuje kao biće pod utjecajem mnogih čimbenika, bilo genetskih, bilo okolinskih. Cijeloga života pojedinac se mijenja psihički i fizički, na njega utječu mnogi endogeni, ali i egzogeni faktori. Kada je riječ o djeci, oni kao nositelji gena njihovih bioloških roditelja također budu oblikovani i utjecajem okoline u kojoj odrastaju, atmosfere kojom su okruženi, uvjetima u kojima žive. Na samo dijete djeluju mnogi faktori preko majke još dok je u perinatalnoj fazi. Nakon rođenja djeteta, ako ono odrasta s roditeljima, njegova nukleusna obitelj ima neizmjernu važnost za njegov rast i razvoj. Upravo u tom kontekstu roditeljstva, roditeljskih stilova i odgoja dijete se formira i raste kao ličnost. Roditeljstvo je definirano kao životna uloga sačinjena od niza aktivnosti i vještina korištenih od strane odraslih, sa svrhom brige i odgoja djece (Arendell, 1997., prema Ljubetić, 2007.). Važnost roditeljstva i roditelja kao najbližih osoba djetetu ogleda se u mnogim aspektima djetetova života kako trenutno, tako i u budućnosti. Međutim, baš kao što može biti povezano s nizom zaštitnih čimbenika, roditeljstvo može biti povezano i s nizom rizičnih čimbenika. Primjer potonjeg je problem ovisnosti jednog ili oba roditelja koji može interferirati s kognitivnim, emocionalnim i ponašajnim komponentama roditeljstva te samim time i dobrobiti djeteta.

Među najvećim izazovima današnjice, kako pokazuju brojna istraživanja i službene statistike (Addiction Center, 2024., European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2023., Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2023.), jesu razne ovisnosti. Ovisnost se definira kao kronična recidivirajuća bolest mozga koja nastaje postupno pod utjecajem različitih tvari (Slijepčević i sur., 2018.). Prema važećoj europskoj klasifikaciji mentalnih poremećaja, odnosno prema MKB-10 „ovisnost je skup fizioloških, bihevioralnih i kognitivnih fenomena u kojih uporaba neke psihoaktivne tvari ili skupine tvari za osobu dobiva veću važnost nego drugi obrasci ponašanja koji su prije imali veću vrijednost. Osnovna je karakteristika svih ovisnosti žudnja za uzimanjem psihoaktivne tvari i zajednička je svim ovisnostima.“ (Svjetska zdravstvena organizacija, 1990., prema Slijepčević i sur., 2018., str. 11.). Ovisnosti imaju veliki utjecaj na funkcioniranje pojedinca, ali i na funkcioniranje njegovih

bližnjih osoba, osobito članova obitelji. Pritom se na djecu gleda kao na posebno ranjivu skupinu budući da ovise o brizi svojih roditelja i često nemaju mogućnost maknuti se od štetnog utjecaja i uvjeta u kojima žive sa svojim roditeljima.

Svrha ovog rada biti će prikaz roditeljstva osoba s problemom ovisnosti, odnosno interakcija roditeljstva i ovisnosti. Roditeljstvo i ovisnosti kao dvije odvojene cjeline, itekako su u interakciji ako se radi o roditeljstvu osoba s problemom ovisnosti. U nastavku rada biti će riječi o roditeljstvu, roditeljskim stilovima i privrženosti te općenito o izazovima roditeljstva, zatim o ovisnostima i generalno izazovima koje ovisnosti nose sa sobom te u konačnici o interakciji roditeljstva i ovisnosti u vidu posljedica na djecu koja odrastaju uz roditelje s problemom ovisnosti. Kroz istraživanja, izabrana na temelju relevantnosti za temu ovoga rada, biti će prikazane teškoće i izazovi koji se multipliciraju u situacijama roditeljstva povezanog s ovisnošću. Posebna pažnja usmjerit će se na pomoć i prevenciju, budući da ovisnost kao takva ne djeluje samo na roditelje, već uvelike i na njihovu djecu i njihove ishode kako u sadašnjosti tako i u budućnosti. Upravo je roditeljstvo i odnos koji roditelj ostvaruje sa svojim djetetom tema s kojom u nastavku započinje razrada ovoga rada o roditeljstvu osoba s problemom ovisnosti.

2. Roditeljstvo

Roditelji, odnosno osobe koje odgajaju djecu imaju ogroman utjecaj na dijete u ranoj fazi života te se na temelju odnosa s njima treba razviti odanost i suosjećanje, sposobnost za kontrolu i upravljanje emocijama, kao i osjećaj vlastite vrijednosti. Kroz taj odnos dijete poprima ista psihološka i fiziološka stanja kakva ima i odgajatelj (Middelton – Moz i Lee Zawadski, 2003.). Povjerenje se gradi dosljednošću, ljubavlju, osjećajem sigurnosti, a iz toga raste povjerenje u sebe i druge te se razvija empatija. Već u prvim mjesecima života dijete osjeća brigu, skrb te povezanost od strane roditelja. Roditelj mora ispravno uočiti djetetove potrebe te znati kako i na koji način odgovoriti na njih, a već nakon par mjeseci dijete počinje pokazivati ista svojstva ponašanja koja su mu roditelji usadili (Middelton – Moz i Lee Zawadski, 2003.). Djeca

oblikuju unutarnje radne modele u djetinjstvu kroz odnos s roditeljima koje kasnije primjenjuju i na odnose s drugim ljudima (Blažeka Kokorić, 2006.). Svaki roditelj ima svoj individualni način odgoja, a kao četiri osnovna „načina“ navode se četiri stila roditeljstva povezana s dvije dimenzije roditeljstva, a to su roditeljski nadzor i emocionalna toplina.

2.1. Stilovi roditeljstva

„Stilovi odgoja su kombinacija roditeljskih ponašanja koja se pojavljuju u velikom broju situacija, stvarajući trajnu odgojnu klimu.“ (Berk, 2015., str. 265.). Postoje dvije dimenzije roditeljstva na temelju kojih proizlaze četiri stila roditeljstva. Dimenzije su roditeljski nadzor, odnosno postavljanje zahtjeva te emocionalna toplina koja obuhvaća razumijevanje, ljubav i podršku roditelja spram djeteta, a stilovi proizašli iz navedenog su autoritaran, permisivan, autoritativan i indiferentan stil roditeljstva (Raboteg-Šarić i sur., 2002.). Različiti stilovi roditeljstva različito utječu na razvoj ličnosti djeteta, a vrlo je važno da se prilikom odgoja u obzir uzima djetetova razvojna spremnost (Pernar, 2010.). Stil roditeljstva koji se očituje visokim zahtjevima, disciplinom i restriktivnim ponašanjem roditelja, a niskom razinom razumijevanja i topline jest autoritaran stil. S druge strane, stil roditeljstva koji čine niska razina kontrole, ali visoka razina topline i prihvaćanja jest permisivan roditeljski stil. Autoritativan stil jest stil roditeljstva kojeg predstavlja visoka razina obiju komponenti, odnosno visoka razina odgovornosti i restriktivnosti, ali isto tako i visoka razina razumijevanja i topline (Raboteg-Šarić i sur., 2002.). Kroz autoritativan stil roditeljstva potencira se razvoj osobina djeteta poput samouvjerenosti, znatiželje i nezavisnosti, te razvoj osjećaja iskrenosti, povjerenja, odgovornosti i poštovanja (Pernar, 2010.). Takav roditeljski stil čine dobra komunikacija s djetetom, poticanje djeteta, vođenje računa o raspoloženju djeteta te je autoritet roditelja demokratičnog tipa (Pernar, 2010.). I posljednji, indiferentni roditeljski stil čine niske razine obiju komponenata, to jest to su roditelji koji postavljaju niska ograničenja, ali i pružaju nisku razinu pažnje i podrške (Raboteg-Šarić i sur., 2002.). Osim stilova roditeljstva, postoje i četiri stila privrženosti koja utječu na razvoj djeteta te njegove obrasce ponašanja, a tiču se djetetova odnosa s roditeljem, odnosno ponašanja roditelja prema vlastitom djetetu.

2.2. Privrženost

Iz pregleda istraživanja koje su proveli Zovko Grbeša i Sesar (2021) spoznaje se da različiti stilovi privrženosti utječu na funkcioniranje djeteta kroz život, te da kvaliteta odnosa, pažnja roditelja i okolina koju roditelj osigura djetetu itekako djeluje na dijete bilo pozitivno ili negativno. Povezanost roditelja i djeteta određuje bazična djetetova vjerovanja o sebi i drugima te djetetovu percepciju ljudi iz okoline i ostvarivanje odnosa s njima (Zovko Grbeša i Sesar, 2021.). Postoje četiri stila privrženosti, a to su sigurna, izbjegavajuća, opiruća te dezorganizirano-dezorijentirana (Vasta i sur., 2004.). Sigurnu privrženost razviju djeca koja su odrasla u okolini uz stalnu prisutnost odrasle osobe koja je osjetljiva na djetetove potrebe te mu pruža osjećaj ugode i nježnosti (Ainsworth, 1979.). Roditelji djeluju kao sigurna baza za istraživanje okoline te ta djeca bolje reagiraju na skrbnika nego na nepoznate osobe (Vasta i sur., 2004.). Rohmah i Purwanta (2023) napisali su rad u kojem su istaknuli važnost privrženosti u razvoju djeteta. Sigurna privrženost istaknuta je kao prednost za samo dijete budući da mu omogućava suočavanje temeljeno na povjerenju s novim situacijama te dobar kognitivan i socijalno-emocionalan razvoj, u vidu emocionalne regulacije, socijalizacije i neovisnosti (Rohmah i Purwanta, 2023.).

Izbjegavajuću privrženost razviti će djeca čiji skrbnik ne reagira na njihove emocionalne potrebe i psihološki je nedostupan (Ainsworth, 1979.). Djeca s ovim stilom privrženosti ne iskazuju potrebu za sigurnom bazom te nisu osjetljivi na roditelje kada su oni prisutni, a pred strancima pokazuju vrlo malo opreznosti te ignoriraju roditelje kod ponovnog susreta te izbjegavaju suradnju i emocionalne odnose (Vasta i sur., 2004.). Skrbnici koji ponekad odgovaraju na emocionalne potrebe svoje djece i njihove potrebe za blizinom, a ponekad su neosjetljivi izazvati će opiruću privrženost kod djece (Ainsworth, 1979.). Djeca pokazuju veliki strah prilikom odvajanja od skrbnika, a pri ponovnom susretu mogu biti nametljivi i agresivni ili pak pasivni (Vasta i sur., 2004.). Dezorganizirano-dezorijentirani stil privrženosti odražava najveći stupanj nesigurnosti, a djeca s ovim stilom nemaju razvijenu strategiju ponašanja nakon odvajanja od skrbnika i njihovog ponovnog susreta. Kada im se skrbnik približi izbjegavaju ga ili mu prilaze bez značajnijeg pokazivanja emocija (Vasta i sur., 2004.). Neovisno o stilu roditeljstva i privrženosti pojedinog roditelja i

djeteta, neminovan je susret s određenim izazovima u različitim fazama djetetovog života – a način suočavanja s istima može imati dalekosežne posljedice.

2.3. Izazovi roditeljstva

Izazovi roditeljstva su mnogobrojni. Odgoj djeteta predstavlja složeni proces, a točan „recept“ za biti savršen roditelj ne postoji. Krize odrastanja javljaju se tijekom cijelog odrastanja te predstavljaju niz izazova kako za dijete tako i za roditelje (Ljubešić, 2004.). Suvremeno roditeljstvo se također promijenilo u odnosu na prijašnje generacije, postoje nova, drugačija očekivanja, zahtjevi i pritisci na ispunjenje roditeljske uloge (Macuka, 2022.). Došlo je do promjena u strukturi i dinamici suvremenih obitelji. Na primjer sve je više jednoroditeljskih obitelji, promjene u odgoju djece vezane uz ravnopravniju uključenost majke i oca, a obitelji sve češće sačinjavaju djeca iz različitih brakova i veza (Macuka, 2022.). Roditeljstvo je dinamičan proces te je odnos članova u obitelji dinamičan, a prilagodba promjenama djetetova odrastanja te visoka očekivanja ponašanja i postignuća suvremeni su izazovi roditelja (Macuka, 2022.).

Za početak, dijete treba ograničenja kako bi ispravno razvilo svoje socijalne vještine, a istovremeno ta ograničenja služe kao „alat“ roditelja koji štiti dijete od opasnosti (Ljubešić, 2004.). Međutim, u novije vrijeme zamijećena je sve veća pojavnost takozvanih helikopter roditelja, odnosno roditelja koji pretjerano štite svoju djecu čime sputavaju njihovu samostalnost pa, unatoč najboljim namjerama, zapravo ne postupaju u najboljem interesu svog djeteta (Macuka, 2022.). Druga važna komponenta koja čini roditeljstvo jest ispunjenje djetetove potrebe za toplinom, sigurnošću i osjećajem zaštićenosti. Na roditeljima je odgovornost da omoguće, odnosno pruže svom djetetu potrebnu toplinu, sigurnost i osjećaj zaštićenosti kako bi i na taj način poradili na dobrobiti djeteta. Ponekad roditeljeva želja za uspješnosti djeteta može dovesti do preopterećenja djeteta različitim obvezama i vlastitim ambicijama, pri čemu može izostati razvoj bliskog odnosa između roditelja i djeteta (Ljubešić, 2004.).

Ono što je najvažnije jest da su sva djeca drugačija i da valja svoj pristup prilagoditi svakom djetetu i cijeniti njegovu individualnost te upravo pružanjem ispravnog ranog

iskustva omogućuje se djetetu razvoj njegovog punog potencijala. Djeci je nužno pružiti okolinu koja je istovremeno empatična, ali i sposobna postaviti granice, potrebno je da odrasli imaju povjerenje u dijete i njegove mogućnosti, ali i da razumiju djetetove slabosti (Ljubešić, 2004.). Ono što valja naglasiti jest da se izazovi u roditeljstvu mijenjaju sukladno različitim fazama odrastanja djeteta jer dolazi do promjena u odnosu djeteta i roditelja kao posljedica kognitivnog, emocionalnog i tjelesnog razvoja djeteta (Macuka, 2022.). Uobičajeni izazovi postaju složeniji i s njima se teže nositi kada se roditelji istovremeno bore s drugim problemima, primjerice ovisnosti. No prije usmjeravanja na roditeljstvo u kontekstu ovisnosti, potrebno je pobliže se upoznati s temom ovisnosti i popratnim posljedicama.

3. Ovisnosti

Brojne tvari mogu potaknuti ovisnost. Postavljeni su konkretni dijagnostički kriteriji za ovisnost o psihoaktivnim tvarima u Međunarodnoj klasifikaciji bolesti i povezanih zdravstvenih problema-10.revizija (MKB-10), a da bi bila dijagnosticirana ovisnost kod pojedinaca moraju biti zadovoljena tri ili više postavljenih kriterija u proteklih 12 mjeseci (Svjetska zdravstvena organizacija, 1990., prema Slijepčević i sur., 2018.). Postavljeni kriteriji u MKB-10 su jaka žudnja ili osjećaj prisile za uzimanjem psihoaktivne tvari; otežana kontrola nad ponašanjem oko uzimanje psihoaktivne tvari u smislu početka, završetka ili razine uporabe; fiziološki apstinencijski sindrom kada je uporaba psihoaktivne tvari prestala ili je smanjena; dokaz o toleranciji; progresivno zanemarivanje ranijih interesa i zadovoljstava zbog uporabe tvari, povećanog obujma vremena za nabavu ili uzimanje tvari ili oporavak od njezina efekta; nastavljanje s uporabom tvari, unatoč jasnim činjenicama o neporecivim štetnim posljedicama vezanim uz uzimanje tvari (Svjetska zdravstvena organizacija, 1990., prema Slijepčević i sur., 2018.).

Osim ovisnosti o psihoaktivnim tvarima, rastući problem u društvu postala je i ovisnost koja ne uključuje psihoaktivne tvari. Takva ovisnost predstavlja neki oblik bihevioralne ovisnosti koji uključuje sličan sklop sustava nagrađivanja kao i ovisnost

o psihoaktivnim tvarima, odnosno ima utjecaj na psihičko funkcioniranje (Zou i sur., 2017.). Prema definicijama bihevioralnih znanstvenika svaka aktivnost pojedinca koja djeluje stimulirajuće ili nagrađujuće može dovesti do razvoja ovisnosti, te se promjena nekog ponašanja iz navike u kompulzivno ponašanje može smatrati ovisnosti- kao što su kockanje, video igre, sport, tjelesne aktivnosti, seks ili pak patološka posvećenost poslu (Kovačić Petrović i Bodor, 2018.). Za sve navedene aktivnosti je zajedničko da ne postoji određena psihoaktivna tvar, ali postoji ovisnički obrazac njihova izvođenja te one pokazuju tipične dijagnostičke parametre koji su slični ovisnostima o psihoaktivnim tvarima. Pred kliničarima i znanstvenicima je veliki izazov postavljanja pouzdanih kriterija i instrumenata procjene, a liječenje bihevioralne ovisnosti kompleksno je zbog same prirode takvih ovisnosti (Kovačić Petrović i Bodor, 2018.). Ono što je važno naglasiti jest da je poremećaj kockanja jedina ovisnost koja nije ovisnost o psihoaktivnoj tvari, a koja je uključena u trenutno aktualni dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (eng. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th ed.* - DSM-5) (O'Brien, 2011.).

Ipak u nastavku rada fokus će biti na ovisnostima o psihoaktivnim tvarima kao primarnim ovisnostima budući da obuhvaćaju veliki spektar različitih supstanci te time stvaraju veliku heterogenost, ali istovremeno postoji i niz sličnosti u pogledu izazova i problema koji nastaju kao posljedica njihove konzumacije te imaju veliki utjecaj na sve aspekte života i roditelja i djeteta.

3.1. Ovisnost o psihoaktivnim tvarima

Psihoaktivne tvari definirane su kao kemijske tvari umjetnog ili prirodnog podrijetla, psihoaktivnog djelovanja čija trajnija konzumacija može dovesti upravo do ovisnosti (Sakoman, 2009., prema Ricijaš i sur., 2019.). DSM-5 navodi devet vrsta ovisnosti o psihoaktivnim tvarima, a to su alkohol, kanabis, duhan, kofein, inhalansi, halucinogeni, opioidi, hipnotici i anksiolitici, sedativi i stimulansi (Slijepčević i sur., 2018.). Zajedničko svim ovim tvarima jest da aktiviraju „nagradu“ u mozgu te na taj način djeluju i utječu na osobu koja ih konzumira i koja je ovisna o njima (Grant i Chamberlain, 2016.). Psihoaktivne tvari utječu na neurotransmitere u mozgu kao što su dopamin, serotonin i noradrenalin. Različite tvari utječu na različite neurotransmitere te stoga imaju različite učinke na ljudski organizam i rezultiraju

različitim promjenama kao što su promjene u raspoloženju, motivaciji, uzbuđenju, apetitu, spavanju i koncentraciji (Basu i Basu, 2015.).

Poražavajući su statistički podaci koji govore o uporabi, ovisnosti, ali i posljedicama konzumacije psihoaktivnih tvari. Addiction Center (2024) je na svojoj službenoj stranici objavio podatke o konzumaciji i ovisnosti psihoaktivnih tvari, a neki od podataka su da gotovo 21 milijun Amerikanaca ima barem jednu ovisnost, ali samo 10% njih se liječi. Oko 25% ljudi koji koriste nedopuštene droge razvije ovisnost, a više od 70% ljudi koji su probali ilegalnu drogu prije 13. godine života imaju ovisnost o alkoholu ili drogama. Kada je riječ o alkoholu, od konzumacije alkohola svake godine u Sjedinjenim Američkim Državama umre oko 95 000 ljudi, a diljem svijeta na godišnjoj razini čak 2,3 milijuna ljudi umre od posljedica konzumacije alkohola. Od predoziranja opioidima godišnje umre oko 50 000 ljudi, od toga njih 15 000 od heroina. Od stimulansa, odnosno od predoziranja kokainom kao najpoznatijim stimulansom 2021. godine je umrlo 24 486 ljudi (Addiction Center, 2024.).

Prema nacionalnom istraživanju provedenom u Sjedinjenim Američkim Državama 2012. godine, 5,9% trudnica koristi nedopuštene droge, 8,5% pije alkohol i 15,9% puši cigarete, a slični obrasci upotrebe primijećeni su u Europi i Australiji (Forray, 2016.). Prenatalna uporaba psihoaktivnih tvari štetna je i za majku i za fetus te postoji samo mali broj tretmana liječenja trudnica, koji uglavnom uključuju bihevioralne i psihosocijalne intervencije (Forray, 2016.). Optimistični su podaci da veliki postotak budućih majki, motiviranih saznanjima o štetnim posljedicama uporabe sredstva ovisnosti na fetus, uspije apstinirati tijekom trudnoće. Tako čak 96% žena koje prekomjerno konzumiraju alkohol, 78% žena koje konzumiraju marihuanu, 73% žena koje konzumiraju kokain i 32% žena ovisnih o cigaretama uspijeva apstinirati tijekom trudnoće (Forray, 2016.). Nažalost, u velikoj mjeri se događa majčin recidiv kasnije, u vrijeme velikih potreba za brigom o djeci i kada razvoj djeteta ovisi o povezivanju s majkom (Forray, 2016.).

O također negativnim trendovima konzumacije psihoaktivnih tvari u Europi piše European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction u svojem izvješću (2023)

u kojem izvještava o sve većoj konzumaciji i sve lakšoj dostupnosti psihoaktivnih tvari na europskom tržištu, naročito kad je riječ o mladim osobama. Ono što je zanimljivo u ovom izvješću jest da je ispitano koji je razlog zbog kojeg su se ovisnici uključili u tretman liječenja. Njih 23% uključilo se u liječenje zbog naputka neke od službi-zdravstvene, obrazovne ili socijalne, 17% jer ih je uputio na to kazneni, odnosno pravosudni sustav, a rezultati pokazuju da se čak 55% njih uključilo samovoljno ili na poticaj člana obitelji ili prijatelja (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2023.). O važnosti podrške bliskih osoba i okoline biti će pisano u nastavku.

Što se tiče Republike Hrvatske, kroz 2022. godinu registrirano je 6 078 osoba liječenih zbog ovisnosti o psihoaktivnim drogama, od toga 132 maloljetnika (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2023.). Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2023) navodi kako je ukupan broj liječenih osoba, kao i onih koji su se prvi put javili na liječenje, porastao u odnosu na 2020. i 2021. godinu, no i dalje je manji u odnosu na godine prije COVID-19 pandemije. Prema istom izvoru, od svih liječenih, 78,0% osoba je u tretmanu je zbog opijata, 11,3% zbog kanabinoida, 3,6% zbog stimulativnih sredstava, 3,3% zbog kokaina, 2,1% zbog sedativa te 1,7% zbog ostalih sredstava ovisnosti. Što se tiče stope liječenih osoba prema županiji stanovanja, najvišu stopu imala je Istarska županija (588,3), Zadarska (527,4), Šibensko-kninska (467,9), Primorsko-goranska (434), Splitsko dalmatinska (329,8), Dubrovačko-neretvanska (309,1) te Grad Zagreb (271,7) (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2023.). Problematiku ovisnosti i navedene zabrinjavajuće statističke podatke u Republici Hrvatskoj prepoznao je i Hrvatski sabor koji je na temelju Zakona o suzbijanju zlouporabe droga 2023. godine donio Nacionalnu strategiju djelovanja na području ovisnosti za razdoblje do 2030. godine (2023). U Strategiji se navodi kako se poduzimaju mjere iz domene obiteljsko-pravne zaštite, te da Centri (danas područni uredi) za socijalnu skrb kroz integrirani pristup i međusektorsku suradnju djeluju u suzbijanju ovisnosti o drogama, alkoholu i drugim ovisnostima na lokalnoj razini. Sustav socijalne skrbi kroz individualni pristup, izradu kvalitetnog programa tretmana te psihosocijalne rehabilitacije pruža pomoć i podršku djeci i mladima s problemom ovisnosti te pruža pomoć i zaštitu djeci čiji roditelji imaju problem s ovisnostima (Nacionalna strategija djelovanja na području ovisnosti za razdoblje do 2030. godine, 2023.). Kroz navedene zabrinjavajuće statističke podatke

vidljivo je kako su ovisnici heterogena, ali brojna skupina. Ovisnici kao skupina kroz svoju ovisnost razviju niz različitih problema te posljedica izazvanih upravo sredstvom ovisnosti koje konzumiraju.

3.2. Problemi i posljedice kod ovisnika

Postoji niz fizičkih posljedica koje sredstva ovisnosti ostavljaju na pojedinca koji ih konzumira. Na primjer pretjerana konzumacija alkohola stvara štetne učinke na tijelo, promjene u izgledu i funkciji mozga, razvoj kardiovaskularnih bolesti te bolesti jetre i gušterače (Beharry i Gibbons, 2016.). Ovisnost o alkoholu ne samo da nanosi štetne fizičke promjene, već predstavlja i ozbiljnu opasnost za psihičko zdravlje kao što su na primjer amnestički sindrom, dipsomanija, delirium tremens i depresija (Smith i sur., 2015.). Ovisnost o kokainu također dovodi do ozbiljnih medicinskih problema, naročito u neurološkom, kardiovaskularnom i gastrointestinalnom području. Osobe koje općenito uzimaju psihostimulanse izvan medicinskog opravdanja često doživljavaju povećan srčani ritam, visok krvni tlak, poremećaje spavanja, tjeskobu i paranoju te se brzo razvija tolerancija (Rojek i sur., 2016.). Općenito fizičke zdravstvene posljedice ovisnosti mogu biti oštećenje tkiva, srčani udar, psihoze, grčevi mišića, impotencija i frigidnost, gubitak tjelesne mase, slabljenje imuniteta uz povećan rizik od zaraznih bolesti poput HIV-a i hepatitisa B i C (Slijepčević i sur., 2018.). Također dolazi i do niza kriminalnih aktivnosti ako dođe do nedostatka sredstava ovisnosti ili financijskih sredstava za nabavljanje istog (Slijepčević i sur., 2018.).

Osim fizičkih posljedica koje ostavlja ovisnost o psihoaktivnom sredstvu na čovjeka, ona ostavlja i duboke posljedice na njegovo psihološko zdravlje, ali i socijalno područje i djelovanje. Stereotipi, predrasude i diskriminacija prate ovisnike te uvelike narušavaju njihovu socijalnu mrežu, obezvređuju pojedinca i na kraju isključuju ga iz društva (Earnshaw i sur., 2013., prema Chen i Stuart, 2021.). Stigma spram ovisnika uvriježena je u društvu, a dolazi iz mnogih izvora poput najbližih prijatelja, obitelji, suradnika i poslodavaca, ali i pružatelja usluga te cijelog društva. Društvena stigma prema ovisnicima javlja se kad opća javnost projicira stereotipe i predrasude što rezultira diskriminirajućim ponašanjem prema osobama s problemom ovisnosti (Chen i Stuart, 2021.).

Na desetoj Konferenciji socijalnih radnika tema je bila perspektiva društva prema ovisnosti o alkoholu. Ondje je izloženo kako je iz perspektive društva ovisnost o alkoholu stigmatizirajuća znatno više nego drugi mentalni poremećaji (Balaž Gilja i sur., 2019.). Stigma tako uzrokuje društvenu isključenost pojedinaca s problemom ovisnosti o alkoholu, a upravo su to pojedinci kojima je itekako potrebna socijalna pomoć i podrška, a diskriminacija istih očituje se i kroz zdravstveni, socijalni i pravosudni sustav te sustav rada. Na taj način stigma ometa traženje profesionalne pomoći i liječenja iz straha od etiketiranja. Osim samog pojedinca, stigma i diskriminacija nerijetko zahvaća i bližnje osobe, naročito obitelj što dodatno stvara problem (Balaž Gilja i sur., 2019.). Kako se problem očituje i u obitelji osoba s problemom ovisnosti, naročito se očituje ako je u pitanju dijete koje odrasta u obitelji u kojoj je prisutna ovisnost. Nadovezujući se na problem ovisnosti kao obiteljski problem, valja se ponovno vratiti na temu roditeljstva, o kojoj je prethodno pisano, ali ovoga puta uklopiti temu roditeljstva u problematiku ovisnosti te navesti koje su to teškoće s kojima se specifično susreću roditelji s problemom ovisnosti, odnosno njihova djeca.

4. Teškoće roditeljstva osoba s problemom ovisnosti

Ovisnost ostaje značajan javnozdravstveni problem koji utječe na više generacija unutar obitelji, a posebno na rani odnos između roditelja i njihovog djeteta u razvoju (Rutherford i Mayes, 2017.). U nastavku će biti naveden niz istraživanja u kojima se opisuju problemi i interakcija roditeljstva kao uloge i problema ovisnosti kao stvaratelja niza rizičnih čimbenika. Većina istraživanja rezultira sličnim nalazima što je dokaz veličine i snage problema koje roditeljstvo osoba s problemom ovisnosti stvara i loših posljedica koje ostavlja na njihovu djecu. U Hrvatskoj je tijekom 2017./2018. godine čak 37,6% liječenih ovisnika imalo djecu, odnosno obnašalo ulogu roditelja, međutim u toj ulozi roditelja u realnosti oni nisu sudjelovali ili su sudjelovali s nizom problema i poteškoća (Zloković, 2019.). Zloković (2023) navodi kako je nužno poticati javnost, kako stručnu tako i širu, o prepoznavanju problema djece bez primjerene roditeljske skrbi s ciljem poboljšanja položaja djece u društvu. Fokus se

posebno stavlja na probleme djece roditelja ovisnika koja su često „nevidljiva“ u svojoj okolini i društvu. Ono što je realnost današnjice je da ni znanost ni praksa nisu dovoljno usmjereni i ne bave se dovoljno tematikom ovisnosti i problemima koje ista donosi, naročito kad su u pitanju djeca (Zloković, 2019.). Nerijetko izložena teškim životnim uvjetima, nasilju, kriminalu te neadekvatnoj zdravstvenoj i odgojno-obrazovnoj skrbi te stalnim stresorima zbog problema ovisnosti roditelja ova skupina djece spada u visokorizičnu skupinu, nerijetko s obvezom preuzimanja brige o sebi i drugim članovima obitelji (Zloković, 2023.). Iz navedenih razloga vrlo je važno pružiti pomoć i podršku obiteljima s narušenim funkcioniranjem zbog zloupotrebe sredstava ovisnosti (Zloković, 2019.).

Način života povezan s ovisnošću o opijatima, uključujući uzimanje, kupnju i prodaju sredstva ovisnosti te kontakt s drugim korisnicima stvara potencijalnu štetu i rizike za sigurnost i dobrobit djece roditelja koji koriste sredstva ovisnosti (Hogan, 2003.). Na temelju intervjua provedenih s 50 roditelja ovisnih o opijatima u Irskoj, Hogan (2003) navodi koja su roditeljska uvjerenja i prakse u vezi s izloženošću djece drogama. Roditelji su smatrali da je način njihova života dominantno povezan s drogom, da je potencijalno rizičan za njihovu djecu, a kao najčešće korištenu strategiju naveli su prikrivanje njihovih aktivnosti povezanih s drogom (Hogan, 2003.). Roditelji su naveli četiri čimbenika povezanih s vjerojatnošću da će djeca biti izložena uzimanju droge njihovih roditelja (Hogan, 2003.). Prvi čimbenik je dob djeteta, pri čemu je kod mlađe djece vjerojatnije da su izložena svjedočenju uzimanja psihoaktivnih tvari od strane roditelja budući da roditelji smatraju da su djeca premalena da bi razumjela njihov čin konzumacije. Drugi čimbenik je kronična ovisnost roditelja kroz koju je dijete izloženo pratiti različite stadije ovisnosti kod svojeg roditelja. Treći čimbenik jest stupanj ovisnosti roditelja, odnosno što je potreba za uzimanjem droge na strani roditelja veća to su i veće šanse da dijete svjedoči konzumaciji sredstva ovisnosti budući da su mogućnosti kontrole uzimanja kod roditelja manje. Četvrti čimbenik koji utječe na izloženost djece psihoaktivnim tvarima jest je li početak konzumacije bio prije rođenja djeteta ili nakon, odnosno jesu li roditelji već bili u životnom stilu direktnog utjecaja droge ili ne kad je dijete rođeno (Hogan, 2003.). Ono što je zabrinjavajuće jest da su pojedini roditelji izrazili stav kako izloženost djeteta elementima njihovog životnog

stila, kao primjera lošeg životnog stila djeluje kao sredstvo odvraćanja djece od korištenja psihoaktivnih tvari u budućnosti, te da upravo taj negativan primjer „iz prve ruke“ djeluje kao učinkovita mjera zaštite (Hogan, 2003.).

Istraživanje koje su proveli Bauman i Dougherty (1983) uspoređivalo je 15 majki na metadonskoj terapiji i njihove 15 predškolske djece s 15 majki neovisnih o drogama i njihovih 15 predškolske djece. Uspoređivala se osobnost majki i roditeljski stavovi, interakcija između majke i njenog djeteta te razine inteligencije i razvoja kod svakog pojedinog djeteta. Nalazi su pokazali da su u usporedbi s kontrolnom skupinom, majke na metadonskoj terapiji bile manje prilagodljive na mjerenjima osobnosti i roditeljskog ponašanja, međutim nije bilo razlika između dviju skupina majki u pogledu roditeljskih stavova. Djeca čije su majke na metadonskoj terapiji imala su lošije rezultate od djece majki neovisnih o drogama u mjerilima inteligencije, razvoja i društveno adaptivnog ponašanja (Bauman i Dougherty, 1983.).

Dyba i suradnici (2019a) proveli su istraživanje vezano s rastućim problemom psihosocijalnih i obiteljskih posljedica uporabe metamfetamina u Njemačkoj. Istraživanje se usredotočilo na dobivanje uvida u uporabu tvari te roditeljstvo korisnika metamfetamina, s posebnim naglaskom na psihološke ishode djece. Provedena su 24 kvalitativna intervjua s roditeljima, od toga 16 majki i 8 očeva, koji su bili na izvanbolničkom liječenju i u apstinenciji. Rezultati intervjua su ukazali na međusobnu povezanost upotrebe supstanci i roditeljske uloge. Njihovo roditeljstvo opisano je kao izazovno, impulzivno i nedosljedno te često uz emocionalno zanemarivanje djeteta. Djeca roditelja koji su konzumirali metamfetamin izložena su povećanom riziku od prenatalne i postnatalne izloženosti sredstva ovisnosti i velikog psihosocijalnog stresa, posebno vidljivog u eksternaliziranom ponašanju kao što su hiperaktivnost i problemi u ponašanju. Time se došlo do zaključka da postoje složeni problemi roditelja koji su konzumirali metamfetamin te se pozornost usmjerava na potrebu bliske suradnje između tretmana ovisnosti i službi za skrb o djeci u pružanju odgovarajuće psihološke i obrazovne podrške i roditeljima i djeci (Dyba i sur., 2019a.).

U istraživanju koje su proveli Dyba i suradnici (2019b) analizirana je roditeljska praksa i roditeljski stres te problemi u ponašanju djece koristeći standardizirane procjene. Uzorak se sastojao od 87 roditelja ovisnika o metamfetaminu u fazi oporavka koji su podijelili svoja iskustva (Dyba i sur., 2019b). Roditelji s problemom ovisnosti često pomiču svoje prioritete na ponudu i konzumaciju sredstava ovisnosti, zanemarujući društvene, obiteljske, a posebno roditeljske odgovornosti. Odrastanje u takvim obiteljima predstavlja širok raspon čimbenika rizika kod djece kao što su izloženost prenatalno toksičnom okolišu, nepovoljne socio-ekonomske okolnosti i društvena marginalizacija (Klein, 2006, prema Dyba i sur., 2019b.). Nerijetko dolazi i do problematičnog roditeljskog ponašanja, zanemarivanja, maltretiranja koje za posljedicu ima nesigurnu privrženost djeteta te socijalne, intelektualne, fizičke i emocionalne probleme (Solis i sur., 2012., prema Dyba i sur., 2019b.). Također, obiteljski sukobi i nasilje koje je prisutno u takvim obiteljima vjerojatno će oblikovati životnu situaciju djece (Brown i Hohman, 2006.; Walsh i sur., 2003., prema Dyba i sur., 2019b.). Zbog velikog broja konzumenata žena u reproduktivnoj dobi, popraćenih seksualno stimulirajućim i dezinhibirajućim učincima tvari, trudnoće i roditeljstvo vrlo su česti među ovisnicima o drogama (Milin i sur., 2014., prema Dyba i sur., 2019b.). Pogođene obitelji karakteriziraju višestruki i složeni socioekonomski problemi povezani s ovisnošću o drogama, kao što su nezaposlenost, delinkvencija, zatvorske kazne i financijski dug. Kao rezultat toga, djeca često iskuse smještaj izvan kuće u ranoj dobi što može dovesti do daljnjeg diskontinuiteta u odnosu s roditeljima i problema s privrženošću. Prethodno istraživanje psihološke situacije djece pokazalo je povezanost takvih obiteljskih situacija s problemima ponašanja, poremećajem pažnje i hiperaktivnosti, emocionalnim stresom ili traumatizacijom (Asanbe i sur., 2008.; Haight, 2008.; Paravesh i sur., 2015., svi prema Dyba i sur., 2019b.).

Iako ovisnost o psihoaktivnim tvarima roditelja ima negativne posljedice na dijete, važno je spomenuti da to nije jedini odlučujući čimbenik u roditeljskom ponašanju roditelja. Barrocas i suradnici (2016) bave se potrebom za sveobuhvatnim pristupima za vođenje istraživanja i kliničke intervencije za roditelje s problemima ovisnosti o drogama, koristeći psihodinamski pristup koji naglašava kako odnos između specifičnih individualnih i relacijskih čimbenika može objasniti roditeljstvo osoba s

problemom ovisnosti. Osim same konzumacije sredstva ovisnosti, autori raspravljaju o problemima povezanim s nedostatkom mentalne snage i njihovim odnosima s dimenzijama roditeljstva roditelja ovisnika o drogama, tvrdeći da čak i kada je uporaba droga kontrolirana, ti problemi oštećuju psihičke i relacijske dinamike roditeljstva, ograničavajući roditeljsko funkcioniranje i ugrožavajući kvalitetu odnosa roditelj-dijete (Barrocas i sur., 2016.). Na kraju se raspravlja o implikacijama za kliničku intervenciju koja se temelji na razvoju roditeljskih vještina pomoću integriranog pristupa koji uključuje, između ostalih individualnih i relacijskih čimbenika, rad na mentalnim sposobnostima, na reorganizaciji osobnog identiteta, na identifikaciji roditelja ovisnika o drogama s djecom te na maksimiziranje zaštitnih čimbenika u odnosu roditelj-dijete (Barrocas i sur., 2016.).

Na emocionalni i relacijski razvoj djece može negativno utjecati zlouporaba psihoaktivnih tvari od strane majke, posebno kroz disfunkcionalno okruženje. Kroz teoriju privrženosti analizira se kako ovisnost o drogama može utjecati na kvalitetu privrženosti, roditeljske stavove i ponašanja prema djetetu i kako to može imati štetan učinak na povezanost između majke i djeteta. Posljednjih godina razvijen je niz protokola kako bi se ojačao odnos između majki koje zloupotrebljavaju drogu i njihove djece, izvlačeći pouke iz teorije privrženosti (Parolin i Simonelli, 2016.). Roditeljska uloga majki koje su ovisne o nekoj psihoaktivnoj tvari može uključivati sklonost ignoriranju djeteta, negativnu afektivnost kojom dominiraju osjećaji ljutnje te ambivalentne i nekoherentne stavove (Parolin i Simonelli, 2016.). Također, roditeljski stil može biti oblikovan rigidnošću, autoritarnošću, niskom tolerancijom i korištenjem fizičkih, kaznenih i prijetećih disciplinskih metoda te se može pojaviti u izmjeni s pasivnošću, permisivnošću i nedostatkom nadzora i kontrole djeteta. Potreba da se zadovolje očekivanja i želje odraslih uz istodobnu nesposobnost izvršenja uloge roditelja, odnosno majke dovode često do situacije u kojoj majke s problemom ovisnosti zamjene ulogu sa svojom djecom. Takve životne situacije ozbiljno štete djetetovom emocionalnom razvoju te su vjerojatnosti za kasnijim neprilagođenim ponašanjem djeteta značajno vjerojatnije (Parolin i Simonelli, 2016.).

U svom preglednom radu Solis i suradnici (2012) naglašavaju potrebu za uslugama na strani djece čiji su roditelji ovisni o psihoaktivnim tvarima. Svoj rad temeljili su na

rizičnim ishodima s kojima se ta djeca suočavaju te na lošim aspektima roditeljstva osoba s problemom ovisnosti. Riječ je o složenim i međusobno povezanim čimbenicima rizika koji se često pojavljuju zajedno s konzumacijom alkohola i droga od strane roditelja. Ishodi negativnih utjecaja proizašlih iz čimbenika rizika su mnogobrojni. Neki od njih su lošije akademsko funkcioniranje djeteta, različiti emocionalni, bihevioralni i društveni problemi kao raniji početak konzumacije psihoaktivnih tvari i brži progres u konzumaciji istih kao i veće stope poremećaja vezanih za uporabu alkohola i droga na strani djeteta. Solis i suradnici (2012) također spominju i negativne roditeljske obrasce ponašanja roditelja s problemom ovisnosti koji u svom roditeljstvu iskazuju manje topline, osjetljivosti, manje fizičkog i verbalnog angažmana te nerijetko zlostavljanje djece.

McKeganey i suradnici (2002) u svom radu izvještavaju o utjecaju roditeljske uporabe droga na djecu. Rad je temeljen na intervjuima s 30 roditelja liječenih ovisnika o heroinu na području Ujedinjenog Kraljevstva koji su pružili detaljne informacije o utjecaju njihove uporabe droga na njihovu djecu. Prema tim roditeljima, njihova su djeca doživjela materijalno zanemarivanje povezano s konzumacijom droga roditelja, bila su izložena konzumaciji droga i dilanju droga te riziku od nasilja i fizičkog zlostavljanja, kriminalnog ponašanja i raspada obitelji. Upravo najizraženiji način na koji je uporaba droge utjecala na životne prilike djece bio je materijalni, odnosno problemi vezani za nedostatak novaca i različitih resursa u kućanstvu. Novac ako je i postojao bio je namijenjen za kupnju droge, a ne za kućanske potrepštine i bilo koju potrebitu stvar u odgoju djece. Drugi veliki problem jest fizičko nasilje koje je često povezano s konzumacijom droga. Ono što se mora spomenuti jest kako je netočno da su djeca roditelja s problemom ovisnosti uvijek i redovito izložena nasilju, međutim svakako postoji veliki rizik od nasilja, ali isto tako i od nemogućnosti zaštite djeteta ako bude izloženo nasilju od strane neke druge osobe, najčešće također povezane s nabavkom ili konzumacijom droge (Brownstein, 2001., prema McKeganey i sur., 2002.). Općenito, podaci o okolnostima života djece čiji su roditelji ovisnici u Ujedinjenom Kraljevstvu (baš kao i u ostatku svijeta) krajnje su nedostatni. Potrebno je mnogo više informacija o broju djece o kojoj se brinu roditelji ovisnici o drogama i okolnostima u kojima ta djeca odrastaju. Također postoji potreba za radikalnim

razvojem u pružanju usluga roditeljima ovisnicima o drogama, ali i njihovoj djeci. McKeganey i suradnici (2002) ističu potrebu za puno boljom vezom između različitih sustava i službi koje se bave djecom, službi za lijekove, službi za sredstva ovisnosti i općenito službi koje u fokusu imaju obitelj te službi u pogledu pružanja smještaja, odnosno nekih vrsta utočišta za djecu koja zbog vlastite sigurnosti trebaju živjeti odvojeno od svojih roditelja. Iako vrlo skupa i složena, interdisciplinarna podrška pružala bi prevenciju za mnoge potencijalne probleme koji proizlaze iz uporabe psihoaktivnih tvari te života u okruženju u kojem su te tvari prisutne (McKeganey i sur., 2002.). Upravo su programi prevencije ovisnosti ti koji su od iznimne važnosti te je vrlo važno da ih sustav podržava s obzirom da život s roditeljima s problemom ovisnosti povećava rizik od razvoja ovisnosti kod djeteta.

4.1. Prevencija ovisnosti

Najčešća klasifikacija prevencije jest na tri razine, a to su univerzalna, selektivna i indicirana, a temelj svake razine je upravo razina rizika (Nenadić Bilan, 2012.). Univerzalna prevencija sveobuhvatnim programima nastoji zaštititi sve ljude u populaciji pružanjem niza čimbenika zaštite i smanjenjem niza čimbenika rizika. Programi su to koji širenjem znanja i stručnosti djeluju preventivno sprečavajući probleme iako ne postoji prethodna identifikacija potencijalnog rizika. Primjeri univerzalne intervencije su preventivni školski programi i preventivni programi politike (Izzat i sur., 2021.). Školski programi univerzalne prevencije pokazali su se učinkovitima ukoliko su interaktivni i zasnovani na modelu socijalnih utjecaja ili životnih kompetencija (Bühler i Kröger, 2006., prema Nenadić Bilan, 2012.). Primjer univerzalnog preventivnog je britanski program *Every Child Matters: Change for Children* čiji je cilj osigurati svakom djetetu puni razvoj osobnog potencijala upravo kroz unaprjeđivanje i integraciju univerzalnih službi kao što su škole i zdravstvene ustanove (Nenadić Bilan, 2012.).

Selektivne intervencije rade se za pojedince unutar populacije koji su izloženi većim čimbenicima rizika od razvoja ovisnosti od prosjeka populacije. To su pojedinci koji dolaze ili iz neke specifične skupine ili obitelji u kojoj su izloženi većim čimbenicima rizika (Izzat i sur., 2021.). Školski programi selektivne prevencije namijenjeni su za

učenike sa socijalnim problemima, učenike koji izostaju s nastave ili imaju slab školski uspjeh. Djeca isključena iz škola i djeca čiji su roditelji ovisnici mogu biti osobito ranjiva te predstavljati rizičnu skupinu. Primjer selektivnog preventivnog programa je obiteljski program *Connect*, a temeljni cilj programa jest osnažiti suradnju svih institucija koje skrbe o djeci iz obitelji čiji su roditelji ovisnici (Nenadić Bilan, 2012.). Indicirane intervencije za cilj imaju identificirati pojedinca koji već pokazuje rizično ponašanje koje vrlo moguće može prerasti u zlouporabu sredstava ovisnosti (Izzat i sur., 2021.). Primjer indicirane prevencije je *Adolescent Transitions Program* čija je svrha osigurati podupiruću, nestigmatizirajuću i preventivnu intervenciju za obitelji u riziku, odnosno adolescente koji dolaze iz takvih obitelji te su u riziku od zlouporabe droga. Program uključuje adolescente i njihove roditelje. Kod roditelja se nastoji potaknuti razvoj vještina upravljanja kao što su disciplina, nadzor, rješavanje problema i prosocijalna stimulacija te dobra komunikacija, a kod adolescenata sposobnost rješavanja problema, dobra komunikacija s roditeljima i vršnjacima te općenito prosocijalno ponašanje (Nenadić Bilan, 2012.). Osim prevencije, odnosno preventivnih programa važno je i pomoći onima koji su već upali u problem ovisnosti kroz razne oblike pomoći te liječenje.

4.2. Pomoć i liječenje ovisnosti

Farmakoterapija u liječenju ovisnosti ima za cilj spriječiti simptome apstinencije od konzumacije psihoaktivne tvari, smanjiti žudnju i recidiv, te normalizirati fiziološke funkcije poremećene kroničnom uporabom određene psihoaktivne tvari (Blanco-Gandía i Rodríguez-Arias, 2018.). Tijekom posljednjih 50 godina na tržištu postoji više lijekova koji su dokazali svoju učinkovitost u liječenju poremećaja uzrokovanih opijatima i alkoholom kao psihoaktivnim tvarima koji su najprisutniji i najviše utječu kako na pojedinca tako i na društvo (Blanco-Gandía i Rodríguez-Arias, 2018.).

Osim same farmakoterapije, vrlo je važna psiho-socijalna pomoć kad se radi o liječenju osoba s problemom ovisnosti. Jedna od metoda pomoći, odnosno liječenja ovisnika jest grupna terapija koja se provodi kroz terapijsku zajednicu i obiteljsko liječenje, a grupni pristup liječenja ovisnika nastoji zadovoljiti različite potrebe i pružati podršku u socijalnom funkcioniranju, odnosno prilagodbi životnim okolnostima u kojima se nalazi osoba s problemom ovisnosti (Slijepčević i sur., 2018.).

Upravo kroz podršku članovi grupe mijenjaju svoje dotadašnje ponašanje te im ta promjena omogućava uspješno socijalno funkcioniranje. Samim time, rad u terapijskoj zajednici nije orijentiran isključivo na samu konzumaciju, odnosno prestanak konzumacije određene psihoaktivne tvari, već je orijentiran i na općenito socijalno funkcioniranje pojedinca, na provođenje slobodnog vremena, pronalaženja osobnog interesa, osnaživanje ličnosti, stvaranje ciljeva i zdravih pogleda na budućnost. Najvažnije je kroz grupnu terapiju uspostaviti osjećaj povjerenja i međusobne povezanosti i podrške među članovima te između članova i voditelja grupe (Slijepčević i sur., 2018.).

Kad je u pitanju liječenje ovisnosti kod roditelja s djecom, odnosno majki koje su ovisnice, zanimljive rezultate pokazuje istraživanje Adams i suradnika (2021). Adams i suradnici (2021) proveli su četiri fokus grupe o temi majčinstva s 12 žena koje su na liječenju ovisnosti o psihoaktivnim tvarima. Obrađene su informacije dobivene na fokus grupama te su dobiveni rezultati ukazali kako je većina žena identificirala svoju djecu i odgovornost majčinstva kao važne motive za odlazak na liječenje od ovisnosti. Međutim, majčinstvo je identificirano i kao prepreka liječenju jer su se žene bojale gubitka skrbništva nad djecom uslijed otkrivanja svoje ovisnosti. Više žena je izrazilo krivnju zbog svoje ovisnosti znajući da ih je to odvojilo od njihove djece te su naglasile kako im je zbližavanje s djecom vrlo važno kao motiv tijekom njihovog oporavka od ovisnosti (Adams i sur., 2021.).

Nadasve važna tema pokrenuta je i u Republici Hrvatskoj 2004. godine na Stručnoj konferenciji s međunarodnim sudjelovanjem na temu „Borba protiv ovisnosti- borba za zdravu obitelj“ (Berc, 2005.). Ciljevi Konferencije bili su usmjereni na problematiku utjecaja ovisnosti na obitelj, na prikaz zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj te na organiziranost sustava za borbu protiv zlouporabe droga i liječenje ovisnosti, kako institucionalne, tako i vaninstitucionalne. Naglašena je upravo važnost i uloga obitelji u preventivnom djelovanju, ali i u borbi s već postojećom ovisnosti nekog od članova te obitelji. Također, spomenuto je kako loše ponašanje djeteta, njegovo poduzimanje kriminalnih radnji za uzrok može imati, između ostalog, i ovisnost roditelja. Funkcionalna obitelj i učinkovito roditeljstvo opisani su kao najbolji

izvor samozaštite djeteta, naročito ako se ono zatekne u nekoj rizičnoj situaciji (Berc, 2005.).

Uloga socijalnog rada i socijalnog radnika kao stručnjaka i dijela interdisciplinarnog tima u liječenju ovisnosti također je jako velika. Jedna od važnih karika u sustavu djelovanja protiv ovisnosti je sustav socijalne skrbi. Područni uredi imaju preventivnu, ali i kurativnu ulogu, to jest pomoći konzumentima, ali i djelovati u skladu s Kaznenim zakonom i Zakonom o sudovima za mladež te moraju intervenirati nakon dojave policije i državnog odvjetništva. Također zaduženi su za provođenje mjere koje je izrekao sud, a s ciljem promjene stava ovisnika prema psihoaktivnim tvarima te uspostava kvalitetnijeg stila života. 2003. godine otvoreno je Savjetovalište za prevenciju ovisnosti koje vode djelatnici sustava socijalne skrbi, medicine, policije, Crvenog križa. Savjetovalište educira djecu, mlade, ali i njihove roditelje o posljedicama ovisnosti te im pružaju relevantne informacije vezane uz tu problematiku (Berc, 2005.). Kroz spomenute informacije, uviđa se važnost podrške okoline u pomoći i liječenju ovisnosti. Pokazuje se kako je pojedincu itekako potrebna neformalna pomoć bližnjih, ali i pomoć sustava kako bi borba s ovisnošću imala pozitivan ishod. Svima koji se bore s ovisnošću vrlo je važno pružiti pomoć i podršku, ali kao posebna skupina kojoj je potrebna pomoć jesu roditelji s problemom ovisnosti budući da njihova ovisnost ne utječe samo na njih, već i na njihovu djecu koja ovise o njima.

5. Zaključak

Važnost ove teme očituje se u nepovoljnim trendovima koji su vidljivi iz statistika na svjetskoj, ali i europskoj razini, a ne zaostaje ni Republika Hrvatska u stopi porasta uporabe psihoaktivnih sredstava koja stvaraju ovisnosti koje su sve veći problem društva. Potrebe za intervencijama i pomoći pojedincima i obiteljima s problemom ovisnosti bivaju sve veće i važno je kako pomoći ljudima koji su u takvoj situaciji tako i prevenirati razvoj ovisnosti kod slučajeva u kojima do ovisnosti nije još došlo kako bi se spriječile loše posljedice po cijelo društvo. Upravo je uloga prevencije od neizmjerne važnosti. Budućnost problema ovisnosti općenito, a osobito ovisnosti

među populacijom roditelja mogla bi biti sve problematičnija ako se ne poduzmu veće mjere na razini društva, budući da su trendovi uporabe različitih psihoaktivnih sredstava ovisnosti u porastu.

Niz stranih istraživanja navedenih u ovome radu također je potvrdilo veliki problem koji izazivaju ovisnosti o bilo kojoj psihoaktivnoj tvari te kako one utječu na pojedinca, ali i njihovu djecu, odnosno obitelj kao takvu. Istraživanja dolaze do vrlo sličnih podataka odnosno navode probleme koji su vrlo izraženi i gotovo se pojavljuju kao pravilo u svim odnosima roditelj-dijete među roditeljima koji imaju problem ovisnosti o nekom psihoaktivnom sredstvu. Javljaju se problemi u svezi privrženosti djeteta roditelju, neprimjerenih postupaka roditelja te roditeljskih stilova koji ne luče pozitivne ishode u odgoju djece. Ti problemi djeluju na djecu u vidu različitih komponenata njihovog emocionalnog, psihološkog, kognitivnog, socijalnog razvoja te rizika za zdravlje s obzirom na čest nedostatak brige, sredstava za potrebite stvari za dijete te rizika od fizičkog zlostavljanja i zanemarivanja koje se nerijetko pojavljuje u takvim okruženjima.

Jedna od važnih karika u sustavu djelovanja protiv ovisnosti je sustav socijalne skrbi. Područni uredi imaju preventivnu, ali i kurativnu ulogu, to jest pomoći konzumentima, ali i djelovati u skladu s Kaznenim zakonom i Zakonom o sudovima za mladež te moraju intervenirati nakon dojave policije i državnog odvjetništva. Također zaduženi su za provođenje mjere koje je izrekao sud, a s ciljem promjene stava ovisnika prema psihoaktivnim tvarima te uspostava kvalitetnijeg stila života. Odgovornost i pomoć kod suzbijanja problema vezanih uz ovisnost tako leži u podršci sustava, ali je potrebna i dobrodošla i neformalna podrška bližnjih osoba.

6. Literatura

1. Adams, Z. M., Ginapp, C. M., Price, C. R., Qin, Y., Madden, L. M., Yonkers, K., & Meyer, J. P. (2021). “A good mother”: Impact of motherhood identity on

women's substance use and engagement in treatment across the lifespan. *Journal of Substance Abuse Treatment*, *130*, 108474.

2. Addiction Center (2024). *Addiction Statistics- Facts On Drug And Alcohol Use*. Posjećeno 7.5.2024. na mrežnoj stranici Addiction Center: https://www.addictioncenter.com/addiction/addiction-statistics/
3. Ainsworth, M. D. S. (1979). Infant – Mother Attachment. *American Psychologist*, *34*(10), 932 – 937.
4. Balaž Gilja, A., Radoš, M., i Stanković, B. (2019). Moja alkohol, moja stigma?. Knjiga sažetaka- Drugi i drugačiji (31-31). Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika.
5. Barrocas, J., Vieira-Santos, S., & Paixão, R. (2016). Parenting and drug addiction: A psychodynamic proposal based on a multifactorial perspective. *Psychoanalytic Psychology*, *33*(1), 161-178.
6. Basu, S., & Basu, D. (2015). The Relationship between Psychoactive Drugs, the Brain and Psychosis.
7. Bauman, P. S., & Dougherty, F. E. (1983). Drug-addicted mothers' parenting and their children's development. *International Journal of the Addictions*, *18*(3), 291-302.
8. Beharry, S., & Gibbons, S. (2016). An overview of emerging and new psychoactive substances in the United Kingdom. *Forensic science international*, *267*, 25-34.
9. Berc, G. (2005). Borba protiv ovisnosti-borba za zdravu obitelj. *Ljetopis socijalnog rada, 12*(2), 391-396.
10. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Blanco-Gandía, M. C., & Rodríguez-Arias, M. (2018). Pharmacological treatments for opiate and alcohol addiction: A historical perspective of the last 50 years. *European journal of pharmacology*, *836*, 89-101.
12. Blažeka Kokorić, S. (2006). Uloga roditeljske skrbi u formiranju stilova privrženosti djece u djetinjstvu i odrasloj dobi. *Dijete i društvo, 8*(1), 65-84.
13. Chen, S. P., & Stuart, H. (2021). Prejudice and Discrimination Related to Substance Use Problems. *The Stigma of Mental Illness: Models and Methods of Stigma Reduction*, *11,* 11-21.

14. Dyba, J., Moesgen, D., Klein, M., & Leyendecker, B. (2019a). Methamphetamine use in German families: Parental substance use, parent–child interaction and risks for children involved. *Substance use & misuse*, *54*(4), 583-591.
15. Dyba, J., Moesgen, D., Klein, M., & Leyendecker, B. (2019b). Mothers and fathers in treatment for methamphetamine addiction—Parenting, parental stress, and children at risk. *Child & Family Social Work*, *24*(1), 106-114.
16. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2023). *European Drug Report 2023: Trends and Developments*. Posjećeno 7.5.2024. na mrežnoj stranici European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: https://www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2023_en
17. Forray, A. (2016). Substance use during pregnancy. *F1000Research*, *5*, F1000 Faculty Rev-887.
18. Grant, J. E., & Chamberlain, S. R. (2016). Expanding the definition of addiction: DSM-5 vs. ICD-11. *CNS spectrums*, *21*(4), 300-303.
19. Hogan, D. M. (2003). Parenting beliefs and practices of opiate-addicted parents: concealment and taboo. *European Addiction Research*, *9*(3), 113-119.
20. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2023). *Osobe liječene zbog zlouporabe psihoaktivnih droga- podaci za 2022. godinu.* Posjećeno 7.5.2024. na mrežnoj stranici Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo: https://www.hzjz.hr/sluzba-skolska-medicina-mentalno-zdravlje-prevencija/osobe-lijecene-zbog-zlouporabe-psihoaktivnih-droga-podaci-za-2022-godinu/
21. Izzat, A. A. H., Anghel, L., Stefanescu, B., Kantor, C., & Ciubara, A. (2021). Prevention of psychoactive substance use. *Archiv Euromedica*, *11*(5), 59-61.
22. Ljubešić, M. (2004). Izazovi odrastanja i roditeljstvo. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, *2*(2), 325-328.
23. Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
24. Kovačić Petrović, Z., i Bodor, D. (2018). Nove ovisnosti-ovisnost o ponašanju. U V. Jukić (ur.), *Hrvatska psihijatrija početkom 21. stoljeća* (56-65). Zagreb: Medicinska naklada.
25. Macuka, I. (2022). Pregled suvremenih izazova u roditeljstvu. *Suvremena psihologija*, *25*(1), 71-88.

26. McKeganey, N., Barnard, M., & McIntosh, J. (2002). Paying the price for their parents' addiction: meeting the needs of the children of drug-using parents. *Drugs: education, prevention and policy*, *9*(3), 233-246.
27. Middelton – Moz, P. & Lee Zawadski, M. (2003). *Nasilnici*. Zagreb: Timea.
28. *Nacionalna strategija djelovanja na području ovisnosti za razdoblje do 2030. godine* (2023). Zagreb: Hrvatski sabor. Posjećeno 8.6.2024. na mrežnoj stranici https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_02_18_307.html
29. Nenadić Bilan, D. (2012). Strategije prevencije ovisnosti o drogama. *Magistra Iadertina*, *7*(1), 35-53.
30. O'Brien, C. (2011). Addiction and dependence in DSM□V. *Addiction*, *106*(5), 866-867.
31. Parolin, M., & Simonelli, A. (2016). Attachment theory and maternal drug addiction: The contribution to parenting interventions. *Frontiers in psychiatry*, *7*, 152.
32. Pernar, M. (2010). Parenthood. *Medicina Fluminensis: Medicina Fluminensis*, *46*(3), 255-260.
33. Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., i Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, *58*(2-3), 239-263.
34. Ricijaš, N., Kranželić, V., & Leskovar, L. (2019). Prevalencija i učestalost konzumiranja psihoaktivnih tvari mladih u odgojnim ustanovama–razlike s obzirom na vrstu ustanove i znanje o psihoaktivnim tvarima. *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, *27*(1), 3-34.
35. Rohmah, L., & Purwanta, E. (2023). Why should children have secure attachments? Literature review of the importance of attachment in child development. U M. Salimi, Gunarhadi, R. Hidayah, D.A. Nugraha (ur.), Proceedings of the *6th International Conference on Learning Innovation and Quality Education (ICLIQE 2022)* (str. 44-55). Atlantis Press.
36. Rojek, S., Bolechała, F., Kula, K., Maciów-Głąb, M., & Kłys, M. (2016). Medicolegal aspects of PMA-related deaths. *Legal Medicine*, *21*, 64-72.

37. Rutherford, H. J., & Mayes, L. C. (2017). Parenting and addiction: Neurobiological insights. *Current Opinion in Psychology*, *15*, 55-60.
38. Slijepčević, M., Puharić, Z., i Salaj, T. (2018). *Ovisnosti*. Bjelovar: Veleučilište u Bjelovaru.
39. Smith, J. P., Sutcliffe, O. B., & Banks, C. E. (2015). An overview of recent developments in the analytical detection of new psychoactive substances (NPSs). *Analyst*, *140*(15), 4932-4948.
40. Solis, J.M., Shadur, J.M.., Burns, A.R., & Hussong, A.M. (2012). Understanding the diverse needs of children whose parents abuse substances. *Current drug abuse reviews*, *5*(2), 135-147.
41. Vasta, R., Haith, M. M., i Miller, S. A. (2004). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
42. Zloković, J. (2019). Roditelji ovisnici o opijatima i djeca suovisnici kao marginalna skupina. *Društvene devijacije*, *4*(4), 11-21.
43. Zloković, J. (2023). Djeca roditelja ovisnika-izazovi i perspektive socijalno „(ne)vidljive“ djece. U B. Simonič (ur.), *Dinamika alkoholizma in zasvojenosti ter družinsko življenje: teorija, raziskovanje in dobre prakse* (str. 30-31). Ljubljana: Univerza v Ljubljani Teološka fakulteta, Frančiškanski družinski inštitut.
44. Zou, Z., Wang, H., d'Oleire Uquillas, F., Wang, X., Ding, J., & Chen, H. (2017). Definition of Substance and Non-substance Addiction. *Advances in experimental medicine and biology*, *1010*, 21–41.
45. Zovko Grbeša, A., i Sesar, K. (2021). Zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu, privrženost i razvoj mozga. *Medica Jadertina*, *51*(4), 383-392.